

Nr 31.

Av herr **Stadener**, *angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning i fråga om beredande av söndagsvila m. m. åt arbetsanställda personer och studerande ungdom.*

Sedan gammalt innehåller strafflagens 7 kap. 3 § ett allmänt förbud mot idkande av arbete, som kan tåla uppskov, under tid mellan klockan 6 f. m. och 9 e. m. å sön- eller högtidsdag. Avfattningen av denna föreskrift överlämnar i stort sett åt det enskilda omdömet att avgöra vilket arbete, som skall å sön- eller högtidsdag inställas. I själva verket har också tillämpningen av detta stadgande blivit synnerligen olikartad. Det må erkännas, att vissa arbetsgivare, självmant eller i samband med ingående av arbetsavtal, träffat anordningar för tillgodoseendet av de arbetsanställdas behov av söndagsvila. Men å andra sidan har det icke kunnat förnekas, att å många arbetsställen, i synnerhet å sådana, där kontinuerlig drift förekommer, förhållandena varit i ovan berörda hänseende otillfredsställande.

I känsla härav har Riksdagen vid skilda tillfällen visat intresse för bättre tillgodoseende av söndagsvila.

År 1901 avlät Riksdagen till Kungl. Maj:t skrivelse beträffande erforderlig söndagsvila åt arbetspersonalen vid järnväg, post och telegraf. Med anledning av denna skrivelse uppdrog Kungl. Maj:t åt en kommitté att verkställa utredning i fråga om utsträckt sabbatsvila åt vissa stats-tjänstemän och betjänte. Sedan denna kommitté år 1902 avgivit sitt betänkande, meddelade Kungl. Maj:t genom särskilda nådiga brev under åren 1903 och 1904 vissa föreskrifter, varigenom generalpoststyrelsen och telegrafstyrelsen bemyndigades att beträffande personalen vid post- och telegrafverken vidtaga anordningar jämväl genom anställande, där så erfordrades, av extra personal för beredande under sön- och helgdagar av ledighet åt personalen, då sådant utan hinder för göromålen behöriga gång kunde äga rum. Vidkommande personalen vid statens järnvägar meddelade Kungl. Maj:t i nådigt brev till järnvägsstyrelsen år 1904 enahanda be-

myndigande, som, enligt vad nyss nämndes, gavs åt generalpost- och telegrafstyrelserna, varjämte vissa särskilda bestämmelser meddelades.

År 1910 anhöll Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t om undersökning, i vad mån inom vårt land behöflig söndagsvila utan berättigad anledning åsidosattes, särskilt inom industri, handel och andra närliggande arbetsområden, ävensom om det lagförslag i ämnet, vartill utredningen kunde giva anledning. Sedermera har kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik offentliggjort utredning rörande arbetstidens längd inom handel och industri. I lagen om arbetarskydd av den 29 juni 1912 har införts en så lydande bestämmelse: »Arbetet bör, där dess natur det medger, så anordnas, att arbetarne komma i åtnjutande av erforderlig söndagsvila».

Riksdagens ovannämnda skrivelse år 1910 föranleddes närmast av en motion, som inlämnades av ett flertal ledamöter av Riksdagens Andra kammare. De behjärtansvärda skäl, som motionärerna åberopade, äga emellertid sin giltighet även beträffande andra områden än dem, sagda motion i främsta rummet åsyftade.

Innan jag övergår till påpekande av dessa ytterligare områden, där söndagsvilan synes utan berättigad anledning åsidosättas, vill jag framhålla, att, enligt mitt förmenande, åtskilligt ännu återstår, innan frågan om beredande av erforderlig söndagsvila inom de av 1901 och 1910 års Riksdagar åsyftade områdena nått en fullt tillfredsställande lösning. Sålunda torde, vad angår personalen vid statens järnvägar, dess söndagsvila stå i icke ringa beroende av den inskränkning, söndagstrafiken vidkännes med hänsyn till godstransport. Vad som i detta stycke kan utan skada för samfärdseln göras, torde ännu icke vara genomfört. I Tyskland, Nederländerna, Belgien, Schweiz, Rumänien och Ungarn är godstrafiken i huvudsak inställd söndagstid och i England, Norge och Amerikas Förenta stater betydligt inskränkt. Vid iakttagande av dessa åtgärder i andra länder undgår man icke intrycket, att en mera vittgående inskränkning av godstrafiken än vad hittills i vårt land ifrågakommit skulle vara hos oss tänkbar och för personalens söndagsvila gagnelig.

På likartat sätt förhåller det sig med personalen vid post- och telegrafverken. Avsevärda lättnader i syfte att tillförsäkra personalen söndagsvila hava genomförts. Men åtgärder, som åsyfta att begränsa post- och telegramtrafiken till det oundgängliga, synas ännu icke hava vidtagits. En åtgärd, som bland andra anbefaller sig, torde vara införande av frimärken och telegramblanketter, vid vilka är fäst en hänvisning, att försändelserna icke behöva utbäras å sön- och helgdag. Denna enkla och praktiska anordning skulle vara en ingalunda föraktlig faktor i skapande och vidmakt-

hållande av en opinion för söndagsvilan. Men alldeles direkt skulle den medföra en avsevärd lindring för brev- och telegrambärare i deras söndags-tjänstgöring.

Vad återigen angår de i Riksdagens skrivelse år 1910 närmast berörda områdena handel och industri, så är ställningen inom dem icke märkbart påverkad av den sedermera stiftade lagen om arbetarskydd, som åtnöjt sig med att enbart framhålla det tillbörliga i en sådan arbetsanordning, att erforderlig söndagsvila kan åtnjutas. Yrkesfarekommittén, som avgivit förslag till sagda lag, förklarar också, att den endast velat »rikta uppmärksamheten på betydelsen av erforderlig söndagsvila». Den har alltså endast åsyftat ett uppslag, som det kommande lagstiftningsarbetet borde upptaga och småningom slutföra. I vad mån detta arbete är behövt, torde framgå av de uppgifter, som kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik år 1911 publicerat. Ehuru dessa uppgifter förskriva sig från år 1906, torde de alltfört uttrycka det genomsnittliga läget inom vår industri med hänsyn till söndagsvilan. Av sagda uppgifter framgår bland annat att yrkesgrenar finnas, inom vilka 21 procent, resp. 36 procent av dithörande arbetare hava söndagsarbete. Hälften, resp. tre fjärdedelar av dessa arbetare hava sön- och helgdagsarbete hela året om.

Men den huvudsakliga uppmärksamheten förtjäna de områden, som icke i Riksdagens skrivelser åren 1901 och 1910 närmast varit åsyftade.

I hög grad otillfredsställande är det ställt för personalen vid städernas spårvägar och för de mindre passagerareångarnes befäl och manskap, vilka under den egentliga sommarsäsongen i många fall icke alls torde få någon söndagsvila till följd av den starkt anlitade lustresetraffiken.

Förhållandena vid de enskilda järnvägarna äro med hänsyn till personalens söndagsvila mycket olikartade och kräva för uppnående av reda en särskild undersökning. Samma omdöme torde vara berättigat angående den icke sällan förekommande och för omgivningen särdeles störande lossningen och lastningen i hamnarne under söndagen.

Ett arbetsområde, å vilket söndagsvilan icke alltid tillgodoses i behöfelig omfattning, representeras av de statare och torpare, vilka under veckan sakna tillfälle att vårda den egna trädgårds- eller åkerjorden, utan nödgas att så gott som regelbundet härtill bruka söndagen.

En ytterligare grupp av medborgare, för vilken det ofta är föga eller intet sörjt med hänsyn till söndagsvilan, utgöres av betjäningen vid hotell och serveringsställen, nöjeslokaler, badinrättningar, rakstugor m. fl. jämförliga företag.

Ej minst behjärtansvärd är frågan om skolungdomens söndagsvila. Ännu förekommer somligstades, att till måndagen påläggas hemarbetsbör-

dor, och att dessa stundom äro tyngre än dem, som förekomma på veckans övriga dagar. Nutidens skolarbete har ännu så mycket mångläseri och kan göras så påfrestande, att det motverkar i stället för befordrar ungdomens fostran till ett harmoniskt utbildat och kraftigt släkte. Det är i varje fall högst nödvändigt att full söndagsro beredes skolungdomen. Skolstadgar och reglementen böra därför innehålla bestämmelser om skolungdomens söndagsvila.

Beträffande skolungdomen är jag icke i tillfälle att hänvisa till vad i andra länders lagstiftning kan hava blivit åtgjort för garanterande åt densamma av söndagsvila. Beträffande återigen andra länders lagstiftning om söndagsvila åt övriga här ovan nämnda befolkningsgrupper hämtar jag ur Yrkesfarekommitténs betänkande år 1909 nedanstående.

»Arbetarnes söndagsvila utgör i flertalet kulturstater föremål för särskilda lagbestämmelser, ofta t. o. m. för särskild lagstiftning. De huvudsakliga stadgandena i ämnet äro i regel ganska kortfattade, men undantagsbestämmelserna vanligen synnerligen talrika och omfattande. Här nedan lämnas en översikt av de huvudsakliga stadgandena i ett antal olika stater.

Belgien. Det är förbjudet att till arbete i industriella eller kommersiella företag under mer än sex dagar i veckan använda andra än näringsidkarens, hos honom boende familjemedlemmar, tjänare eller husfolk. Veckovilan skall infalla på söndagen. (Lag om söndagshvila d. 17 juli 1905.)

Danmark. Under folkkyrkans sön- och helgdagar samt grundlagsdagen (efter kl. 12 midd.) får ej idkas något slags arbete, som bullrar eller eljest är störande, åkeriverksamhet (efter kl. 10 f. m.) i städerna, handel, fabriks- eller fabriksmässig industriell verksamhet (Lag om »den offentlige Fred paa Folkekirkens Helligdage samt Grundlovsdagen» d. 22 april 1904).

England. Något allmängiltigt förbud mot söndagsarbete meddelas ej i skyddslagstiftningen men lär förekomma i »Lords day acts».

Frankrike. Det är förbjudet att sysselsätta något biträde eller någon arbetare i ett industriellt eller kommersiellt företag mer än sex dagar i veckan. Veckovilan bör omfatta minst 24 timmar i följd och infalla på söndagen (Lag om veckovila för arbetare och biträden d. 13 juli 1906).

Norge. Från kl. 6 e. m. dagen före en sön- eller helgdag till 10 e. m. på denna eller, där två eller flera sådana dagar följa på hvarandra, den sista sön- eller helgdagen får arbete icke äga rum. (Fabrik tillsynslagen § 27.)

Schweiz. Arbete på söndagarne är förbjudet. Den kantonala lag-

stiftningen kan dessutom bestämma högst åtta helgdagar pr år, då arbetet skall vila. Dylika bestämmelser äro bindande endast för vederbörande religionsbekännare. Den som ej vill arbeta å andra kyrkliga festdagar får ej straffas därför (Fabrikslagen § 14).

Tyskland. Yrkesidkare kunna ej förplikta sina arbetare att arbeta på sön- och helgdagar. I flertalet industriella företag är arbetet förbjudet på sådana dagar. Ledigheten skall minst belöpa sig, för en sön- eller helgdag till 24, för två på varandra följande sön- eller helgdagar till 36 samt för jul-, påsk- och pingsthelger 48 timmar. Ledighetstiden skall räknas från kl. 12 på natten och skall vid två på varandra följande sön- och helgdagar räcka till kl. 6 den andra dagens eftermiddag. I handelsföretag få biträden, lärlingar och arbetare icke alls sysselsättas på den första jul-, påsk- eller pingstdagen och å andra sön- eller helgdagar icke längre än fem timmar. (Yrkeslagen §§ 105 a och b.)

Österrike. På söndagar skall allt yrkesarbete vila. Söndagsvilan skall börja senast kl. 6 på söndagsmorgonen, samtidigt för hela personalen, och fortfara minst 24 timmar. Inom handelsyrket medgives söndagsarbete under högst fyra timmar. På helgdagar skola arbetarne, med hänsyn till deras konfession, lämnas erforderlig tid att besöka förmiddagsgudstjänsten. (Yrkeslagen § 75.)

Förutberörda undantagsbestämmelser, som i åtskilliga länder föreskriva ersättning för den mistade söndagsvilan genom ledighet å annan veckodag, åsyfta i hufvudsak dels vissa slag av företag, såsom för tillverkning och försäljning av livsmedel, tillhandahållande av vatten, gas och elektricitet, transport- och kommunikationsanstalter, badinrättningar, tidningstryckerier samt företag, som kräva kontinuerlig drift, dels vissa slag av sysselsättningar, oavsett var de förekomma, såsom nödvändiga arbeten för reparationer, eldning, bevakning, rengöring och inventering.

För minderåriga, och stundom även för kvinnor, gälla i somliga länder särskilda, strängare föreskrifter beträffande söndagsvilan.»

Man kan emellertid icke undersöka frågan om erforderlig söndagsvila utan att vidröra frågan om lördagseftermiddagen såsom eventuell fritid. Skall söndagen verkligen erbjuda vila, så torde det nämligen vara nog så nödvändigt att de arbetsanställda tillförsäkras en halv fridag i veckan, helst lördagens eftermiddag till användning för arbete inom hemmet, för eningssammanträden m. fl. göromål. Så har man sedan länge ordnat förhållandena inom det engelska folket, som, utan att eftersätta handels-, industriens eller de övriga arbetsområdenas intressen, förmått bättre än något annat tillförsäkra sina medlemmar verklig söndagsvila.

Sedan mer än ett halft sekel tillbaka kan man hos det engelska folket

inom industri, handel och vid arbetsanställning i det allmännas tjänst spåra den utveckling, som nu tagit form i den s. k. engelska veckan, det vill säga en vecka, som utom söndagsvila medger den arbetsanställda en halv fridag, i allmänhet förlagd till lördagens eftermiddag. Gällande lag föreskriver, att på en av veckans vardagar skall handelsbod stängas senast klockan 1 e. m. Härifrån undantagas vissa handelsbodar, huvudsakligen sådana, i vilka livsmedelshandel idkas. Men angående dessa undantag stadgas, att varje i dylik handelsbod anställd person skall, utom söndagsledighet, äga en halv fridag i veckan. Det är vidare sedvana, att fabriksverksamheten samt arbete i det allmännas tjänst, där icke kontinuerlig drift är oundgänglig, upphör vid middagstid på lördagen. Lag av år 1912 föreskriver uttryckligen, att kvinna eller yngre person icke får under lördagen sysselsättas i flertalet industriella företag längre än till kl. 2 e. m., eventuellt kl. 4 e. m. Den fördel, som genom denna lag tillförsäkras vissa arbetstagare, åtnjutes emellertid i verkligheten av vida större grupper bland de arbetsanställda.

I Frankrike utgör frågan om den så kallade engelska veckan ett av de aktuella spörsmålen inom det sociala lagstiftningsarbetet. Utom vad av enskilda inom och utom parlamentet i ärendet åtgjorts, har regeringen förordnat att från och med den 1 november 1913 personalen i de verkstäder och företag, som lyda under statens finansdepartement, skall äga att en lördag i månaden åtnjuta halv fridag, samt att från och med den 1 januari 1914 personalen i de verkstäder och företag, som lyda under krigs-, marin- och postdepartementen, skall åtnjuta samma fördel varje lördag. Dessa förordnanden angående de i det allmännas tjänst arbetsanställda utgöra tydligtvis inledningen till sådana åtgärder, som behövas för att om samma fördel tillförsäkra de samhällsmedlemmar, som äro i enskild tjänst arbetsanställda.

Vad angår förhållandena i vårt land, så förefinnes en tydlig benägenhet åtminstone på vissa arbetsområden att, om än försiktigtvis, närma sig den så kallade engelska veckan. Kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik år 1911 meddelar i detta hänseende följande iakttagelser:

»Mer och mer har det, särskilt utom industrien, blivit en regel, att arbetet avslutas tidigare å lördag, varigenom en mera effektiv söndagsvila uppnås. Inom en del yrkesgrenar lägger dock arbetets natur hinder i vägen för en förkortad arbetstid på lördagar, och i vissa fall, ehuru jämförelsevis mycket få, föreskrives till och med längre arbetstid å ifrågasvarande dag. På grund av dessa förhållanden företer den ordinarie arbetstiden å lördagar i stort sett ett helt annat utseende än å veckans övriga dagar och påkallar därför en särskild uppmärksamhet.

Större delen av de vid undersökningen redovisade arbetarna, nämli-

gen 61,1 procent hade visserligen ännu lika lång arbetstid å lördagar som å övriga dagar i veckan, men antalet arbetare med förkortad arbetstid å bemälda dag uppgick dock till 133,910 eller 38,8 procent. Förlängd arbetstid å lördagen hade däremot endast 452 arbetare.»

Det framgår av ovanstående, att den så kallade engelska veckan icke är en okänd företeelse inom vårt näringsliv, men att dess förekomst är ojämnt fördelad inom yrkesgrupperna. Säkerligen uppnås mera stadga i detta förhållande först då lagstiftningen, efter sakkunnig och omsiktsfull undersökning av de skilda arbetsområdenas behov och krav, omhändertager denna för så stora delar av vårt folk betydelsefulla fråga.

Det står nämligen fast, att för erhållande av verklig söndagsvila är åtnjutandet av en halv fridag under veckan, allra helst under lördagen, synnerligen gagnelig eller rent av nödvändig. Nyttan av verklig söndagsvila är återigen så allmänt erkänd och av Riksdagen redan vid åtskilliga tillfällen uttalad, att därom nu endast behöver erinras. Såväl för hälsans bevarande genom tillfälle till vila, idkande av idrott och friluftsliv m. m. som för tillgodoseende av den psykiska vederkvickelse av religiös och kulturell art, utan vilken sinnets spänstighet vedervågas, är denna söndagsvila oundgänglig. Därförutan förfogar icke den arbetsanställda över den produktionsförmåga i sitt yrkesarbete, som en stegrad konkurrens gör allt nödvändigare. Ej heller äger han den krafttillgång utöver vad yrkesarbetet förbrukar, vilken är nödig för att han skall kunna fortbilda sig, förvärva kännedom om föreliggande samhällsfrågor och över huvud under sin fritid ägna sig åt sådan sysselsättning, som är personlighetsutvecklande, i stället för enbart tidsfördrivande.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställer jag,

att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning av frågan, huruvida och i vad mån behöflig söndagsvila tillförsäkras *dels* personer, som äro på olika verksamhetsområden arbetsanställda, *dels* studerande ungdom vid offentliga skolor, samt jämväl verkställa utredning av frågan, huruvida och i vad mån söndagsvilan behöver och kan tillföras stöd av en halv fridag under arbetsveckan, ävensom, därest utredningen därtill giver anledning, för Riksdagen framlägga lagförslag i dessa ärenden.

Stockholm den 21 januari 1914.

Sam. Stadener.

STOCKHOLM, IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B., 1914.
